

МИНИСТЕРСТВО НА ОБРАЗОВАНИЕТО И НАУКАТА

РАМКОВА ПРОГРАМА А

**за начално професионално обучение
с придобиване на първа степен на професионална
квалификация**

Утвърдена със Заповед № РД 09-765/15.09.2003 г.,
изменена и допълнена със Заповед № РД 09-276/19.04.2004 г.
изменена и допълнена със Заповед № РД 09 - 1155/15.07.2009 г.

София, 2003 г.

1. ОБЩИ ПОЛОЖЕНИЯ

1.1. НОРМАТИВНО ОСНОВАНИЕ

Рамковата програма А за начално професионално обучение с придобиване на първа степен на професионална квалификация е разработена на основание чл.10, ал.3, т.1, чл.11 и чл.12 от Закона за професионалното образование и обучение.

1.2. ЦЕЛ НА ПРОГРАМАТА

Целта на рамковата програма А е да регламентира условията и реда за придобиване на първа степен на професионална квалификация за ученици и лица, навършили 16 години в съответствие със :

- Закона за професионалното образование и обучение;
- Закона за народната просвета;
- Закона за степента на образование, общообразователния минимум и учебния план;
- Правилника за прилагане на Закона за народната просвета;
- Държавните образователни изисквания за придобиване на квалификация по професии, утвърдени с наредби;
- Държавното образователно изискване за системата на оценяване, утвърдено с наредба;
- Държавното образователно изискване за документите в системата на народната просвета, утвърдено с наредба;
- Наредбата за разпределение на учебното време за достигане на общообразователния минимум по класове, етапи и степени на образование;
- Наредбата за определяне броя на учениците и на децата в паралелките и в групите на училищата, детските градини и обслужващите звена.

1.3. ПРЕДНАЗНАЧЕНИЕ НА ПРОГРАМАТА

Програмата, конкретизирана за всяка професия по списъка по чл.6, ал.1 от ЗПОО с Държавното образователно изискване за придобиване на квалификация по професия, е предназначена за разработване на учебни планове и учебни програми за институциите, имащи право да осъществяват обучение за придобиване на професионална квалификация, съгласно чл. 9 от ЗПОО в т.ч.:

- професионални училища, професионални гимназии, възпитателно училище-интернат, социално-педагогически интернат;
- прогимназиални, основни, средни общообразователни, специални и спортни училища, гимназии и профилирани гимназии в отделни паралелки в тях – въз основа на заповед на министъра на образованието и науката, ако отговарят на условията, определени с Държавните образователни изисквания;
- центрове за професионално обучение.

2. ИЗИСКВАНИЯ КЪМ КАНДИДАТИТЕ ЗА ОБУЧЕНИЕ ПО ПРОГРАМАТА

2.1. ИЗИСКВАНЕ ЗА МИНИМАЛНА ВЪЗРАСТ

2.1.1. При обучение в училищата:

- за професионално образование и професионално обучение на ученици - минималната възраст на учениците в годината на кандидатстване е 13 години;
 - за професионално обучение на лица, навършили 16 години – лицата да са навършили 16 години.
- #### **2.1.2. При обучение в центрoвете за професионално обучение – лицата да са навършили 16 години.**

2.2.ИЗИСКВАНЕ ЗА ЗДРАВΟΣЛОВНОТО СЪСТОЯНИЕ

Здравословното състояние на кандидата се удостоверява с медицинско свидетелство, доказващо, че професията, по която кандидатът желае да се обучава, не му е противопоказна.

2.3. ИЗИСКВАНЕ ЗА ВХОДЯЩО ОБРАЗОВАТЕЛНО РАВНИЩЕ

2.3.1. ЗА УЧЕНИЦИ:

Варианти на рамкова програма	Минимално входящо образователно равнище	Продължителност на обучението	Изходящо образователно – квалификационно равнище
A1	Завършен VI клас	3 (три) години	Основно образование и първа степен на професионална квалификация
A2	Завършен VII клас	2 (две) години	Основно образование и първа степен на професионална квалификация
A3	Завършен VIII клас	до 1 (една) година	Основно образование или завършен IX клас и първа степен на професионална квалификация
A5	Завършен VIII клас на помощно училище	2 (две) години	Завършен X клас на помощно училище и първа степен на професионална квалификация
A6	Завършен VI клас	2 (две) години	Основно образование и първа степен на професионална квалификация
A7	Завършен VII клас	1 (една) година	Основно образование и първа степен на професионална квалификация

Забележка:

Професионалното обучение по Рамкова програма – вариант А3 за професии, изискващи придобиване на правоспособност е с продължителност до 2 (две) години.

Професионалното обучение по Рамкова програма – вариант А6, и Рамкова програма – вариант А7, се отнасят за възпитателно училище-интернат и социално-педагогически интернат.”

2.3.2. ЗА ЛИЦА, НАВЪРШИЛИ 16 ГОДИНИ:

Варианти на рамкова програма	Минимално входящо образователно равнище	Продължителност на обучението	Изходящо квалификационно равнище
A4	Завършен най-малко начален етап на основното образование или успешно завършен курс за ограмотяване по реда на Закона за насърчаване на заетостта	до 1 (една) година	Първа степен на професионална квалификация

2.4. ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РЕАЛИЗАЦИЯ И ПОВИШАВАНЕ НА ПРОФЕСИОНАЛНАТА КВАЛИФИКАЦИЯ

Завършилите обучението по рамкови програми варианти А1, А2, А3, А4, А6 и А7 могат:

- да се реализират на пазара на труда;
- да продължат обучението си за придобиване на втора степен на професионална квалификация по рамкова програма Б за същата или друга професия, ако отговарят на изискванията за входящо образователно равнище;
- да продължат обучението си за придобиване на втора или трета степен на професионална квалификация по рамкова програма В за същата или друга професия, ако отговарят на изискванията за входящо образователно равнище;
- да продължат обучението си за актуализиране и разширяване на придобитата професионална квалификация чрез обучение по рамкова програма Е, както и за придобиване на втора и трета степен на професионална квалификация, ако отговарят на изискванията за входящо образователно равнище;
- да продължат образованието за придобиване на средно образование;
- да придобият професионална квалификация по друга професия чрез обучение по рамкова програма А;
- да придобият квалификация по част от друга професия чрез обучение по рамкова програма Д.

Завършилите обучението по Рамкова програма - вариант А5 могат:

- да се реализират на пазара на труда;
- да придобият професионална квалификация по друга професия чрез обучение по Рамкова програма А;
- да придобият професионална квалификация по част от друга професия чрез обучение по Рамкова програма Д.

2.5. ОРГАНИЗАЦИЯ НА УЧЕБНИЯ ПРОЦЕС

Организацията на учебния процес се определя с Държавните образователни изисквания за придобиване на квалификация по професии.

2.5.1. ФОРМА НА ОБУЧЕНИЕ

- за ученици - в съответствие със Закона за народната просвета и Правилника за прилагане на Закона за народната просвета;
- за лицата, навършили 16 години - формата на обучение се определя от обучаващата институция.

2.5.2. ОРГАНИЗАЦИОННИ ФОРМИ

- Училищното обучение се организира в последователни класове. В зависимост от броя на учениците класовете се разпределят в паралелки при спазване изискванията на Наредбата за определяне броя на учениците и на децата в паралелките и в групите на училищата, детските градини и обслужващите звена.
- За лица, навършили 16 години, организационната форма е квалификационен курс, в който броят на обучаемите се определя от обучаващата институция.
- При обучение в квалификационни курсове за придобиване на правоспособност по професии броят на обучаваните се определя съгласно нормативните документи на съответните компетентни органи.

3. УЧЕБЕН ПЛАН

3.1 .СЪДЪРЖАНИЕ:

- 3.1.1. НАИМЕНОВАНИЕ НА ПРОФЕСИОНАЛНОТО НАПРАВЛЕНИЕ (вкл. код)
- 3.1.2. НАИМЕНОВАНИЕ НА ПРОФЕСИЯТА (включително код)
- 3.1.3. НАИМЕНОВАНИЕ НА СПЕЦИАЛНОСТТА (включително код)
- 3.1.4. ФОРМА НА ОБУЧЕНИЕ
- 3.1.5. ВХОДЯЩО ОБРАЗОВАТЕЛНО И КВАЛИФИКАЦИОННО РАВНИЩЕ
- 3.1.6. СРОК НА ОБУЧЕНИЕ
- 3.1.7. ОРГАНИЗАЦИОННА ФОРМА НА ОБУЧЕНИЕ
- 3.1.8. ГРАФИК НА УЧЕБНИЯ ПРОЦЕС
- 3.1.9. НАИМЕНОВАНИЕ НА УЧЕБНИТЕ ПРЕДМЕТИ (МОДУЛИ)
- 3.1.10. РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА УЧЕБНИТЕ ПРЕДМЕТИ (МОДУЛИ) И УЧЕБНИТЕ ЧАСОВЕ ПО ВИДОВЕ ПОДГОТОВКА
- 3.1.11. НАЧИН НА ЗАВЪРШВАНЕ И УДОСТОВЕРЯВАНЕ НА ПРОФЕСИОНАЛНОТО ОБРАЗОВАНИЕ И ПРОФЕСИОНАЛНОТО ОБУЧЕНИЕ
- 3.1.12. ОБЯСНИТЕЛНИ БЕЛЕЖКИ (друга необходима информация)

3.2. СТРУКТУРА НА УЧЕБНИЯ ПЛАН

3.2.1. ЗА ОБУЧЕНИЕ НА УЧЕНИЦИ:

Учебният план се изготвя в съответствие със:

- Закона за народната просвета;
- Закона за степента на образование, общообразователния минимум и учебния план;
- Закона за професионално образование и обучение;
- Държавните образователни изисквания за придобиване на квалификация по професии, утвърдени с наредби;
- Настоящата рамкова програма.

Учебният план се утвърждава от министъра на образованието и науката.

Въз основа на учебния план училището изготвя училищен учебен план, който се утвърждава :

- за общинските училища и държавните училища, които се финансират чрез бюджета на МОН - от началника на регионалния инспекторат по образование;
- за държавните училища, които се финансират чрез бюджета на друго министерство или ведомство – от съответния министър или ръководител на ведомство, съгласувано с министъра на образованието и науката.

А) УЧЕБЕН ПЛАН ЗА РАМКОВА ПРОГРАМА - ВАРИАНТ А 1

№	Учебни предмети (модули)	Класове			всичко учебни часове
		VII	VIII	IX	
		Брой на учебните седмици			
		34	34	36	
		седмичен брой на учебните часове			
<i>1</i>	<i>2</i>				
А.	Общообразователна подготовка				
	Всичко А				
Б.	Задължителна професионална подготовка в т.ч.:				
1.	Теоретично обучение				
2.	Практическо обучение- в т.ч.:				
	• учебна практика				
	• производствена практика	-	-	2 седмици x 30 учебни часа	60
	Всичко Б				
	Всичко А+Б				
В.	Задължителноизбираема подготовка	-	-	-	-
	Всичко А+Б+В				
Г.	Свободноизбираема подготовка				
	Всичко А+Б+В+Г				

ЗАБЕЛЕЖКИ:

В учебния план по професията учебните часове за теоретично и за практическо обучение от задължителната професионална подготовка се разпределят за обща, отраслова и специфична подготовка за професията.

В учебния план по професията най-малко 40 на сто от броя на учебните часове за задължителна професионална подготовка са за практическо обучение (учебна и производствена практика).

Производствената практика се организира и провежда по график, утвърден от директора на училището в зависимост от конкретните условия и възможностите за организирането ѝ.

Седмичният брой учебни часове за общообразователна подготовка се определя съгласно Закона за степента на образование, общообразователния минимум и учебния план, а за задължителна професионална подготовка, съгласно Държавното образователно изискване за придобиване квалификация по професията.

Б) УЧЕБЕН ПЛАН ЗА РАМКОВА ПРОГРАМА - ВАРИАНТ А 2

№	учебни предмети (модули)	класове		всичко учебни часове
		VIII	IX	
		Брой на учебните седмици		
		34	36	
Седмичен брой на учебните часове				
1	2	3	4	5
А.	Общообразователна подготовка			
	Всичко А			
Б.	Задължителна професионална подготовка в т.ч.:			
1.	теоретично обучение			
2.	практическо обучение –в т.ч.:			
	• учебна практика			
	• производствена практика		2 седмици x 30 учебни часа	60
	Всичко Б			
	Всичко А + Б			
В.	Задължителноизбираема подготовка	-	-	-
	Всичко А + Б + В			
Г.	Свободноизбираема подготовка			
	Всичко А + Б + В + Г			

ЗАБЕЛЕЖКИ:

В учебния план по професията учебните часове за теоретично и за практическо обучение от задължителната професионална подготовка се разпределят за обща, отраслова и специфична подготовка за професията.

В учебния план по професията най-малко 40 на сто от броя на учебните часове за задължителна професионална подготовка са за практическо обучение (учебна и производствена практика).

Производствената практика се организира и провежда по график, утвърден от директора на училището в зависимост от конкретните условия и възможностите за организирането ѝ.

Седмичният брой учебни часове за общообразователна подготовка се определя съгласно Закона за степента на образование, общообразователния минимум и учебния план, а за задължителна професионална подготовка, съгласно Държавното образователно изискване за придобиване квалификация по професията.

В) УЧЕБЕН ПЛАН ЗА РАМКОВА ПРОГРАМА -ВАРИАНТ А 3

№	учебни предмети (модули)	класове	всичко учебни часове
		IX	
		брой на учебните седмици	
		36	
		Седмичен брой на учебните часове	
1	2	3	4
А.	Общообразователна подготовка		
	Всичко А		
Б.	Задължителна професионална подготовка		
	в т.ч.:		
1.	теоретично обучение		
2.	практическо обучение –в т.ч.:		
	• учебна практика		
	• производствена практика	2 седмици x 30 учебни часа	60
	Всичко Б		
	Всичко А + Б		
В.	Задължително избираема подготовка	-	-
	Всичко А + Б + В		
Г.	Свободно избираема подготовка		
	Всичко А + Б + В + Г		

ЗАБЕЛЕЖКИ:

В учебния план по професията учебните часове за теоретично и за практическо обучение от задължителната професионална подготовка се разпределят за обща, отраслова и специфична подготовка за професията.

В учебния план по професията най-малко 40 на сто от броя на учебните часове за задължителна професионална подготовка са за практическо обучение (учебна и производствена практика).

Производствената практика се организира и провежда по график, утвърден от директора на училището в зависимост от конкретните условия и възможностите за организирането ѝ.

Седмичният брой учебни часове за общообразователна подготовка се определя съгласно Закона за степента на образование, общообразователния минимум и учебния план, а за задължителна професионална подготовка, съгласно Държавното образователно изискване за придобиване квалификация по професията.

Г) УЧЕБЕН ПЛАН ЗА РАМКОВА ПРОГРАМА -ВАРИАНТ А 5

№	учебни предмети (модули)	Класове		всичко учебни часове
		VIII	IX	
		Брой на учебните седмици		
		34	36	
Седмичен брой на учебните часове				
1	2	3	4	5
А.	Общообразователна подготовка			
	Всичко А			
Б.	Задължителна професионална подготовка в т.ч.:			
1.	теоретично обучение			
2.	практическо обучение –в т.ч.:			
	• учебна практика			
	• производствена практика		2 седмици x 30 учебни часа	60
	Всичко Б			
	Всичко А + Б			
В.	Задължителноизбираема подготовка	-	-	-
	Всичко А + Б + В	26	26	1828
Г.	Свободноизбираема подготовка			
	Всичко А + Б + В + Г			

ЗАБЕЛЕЖКИ:

В учебния план по професията най-малко 40 на сто от броя на учебните часове за задължителна професионална подготовка са за практическо обучение (учебна и производствена практика).

Производствената практика се организира и провежда по график, утвърден от директора на училището в зависимост от конкретните условия и възможностите за организирането ѝ.

Д) УЧЕБЕН ПЛАН ЗА РАМКОВА ПРОГРАМА – ВАРИАНТ А6

№	Учебни предмети Модули за професионална подготовка	Класове		Всичко учебни часове
		VII	VIII	
		Брой на учебните седмици		
		34	34	
		Седмичен брой на учебните часове		
1	2	3	4	5
А.	Общообразователна подготовка	27	27	1836
	Всичко А	27	27	1836
Б.	Задължителна професионална подготовка, в т.ч.:			
1.	Теоретично обучение			
2.	Практическо обучение, в т.ч.:			
	• учебна практика			
	• производствена практика		2 седмици x 30 учебни часа	60
	Всичко Б	5	5	400
	Всичко А + Б	32	32	2236
В.	Задължително избираема подготовка	-	-	-
	Всичко А + Б + В	32	32	2236
Г.	Свободно избираема подготовка	3	3	204
	Всичко А + Б + В + Г	35	35	2440

ЗАБЕЛЕЖКИ

1. Поради спецификата на организацията на дейността на възпитателното училище-интернат (ВУИ) и социално-педагогическия интернат (СПИ) учебната седмица е с продължителност 6 (шест) дни.
2. В учебния план по професията учебните часове за теоретично и за практическо обучение от задължителната професионална подготовка се разпределят за обща, отраслова и специфична подготовка за професията.
3. В учебния план по професията се посочват общият хорариум за конкретния модул и класът, в който се изучава.
4. Графикът за изучаване на отделните модули се разработва в началото на всяка учебна година, утвърждава се от директора на ВУИ или СПИ и е неразделна част от училищния учебен план. При изготвяне на графика са възможни два подхода за изучаване на модулите в рамките на определения седмичен брой часове за професионална подготовка:
 - последователно изучаване на модулите;
 - успоредно изучаване на два или повече модула.

5. В учебния план по професията за задължителната професионална подготовка броят на учебните часове за практическо обучение (учебна и производствена практика) е не по-малък от броя на учебните часове за теоретично обучение.
6. Производствената практика се провежда след приключване на учебните занятия по учебна програма и график, утвърдени от директора на ВУИ или СПИ в зависимост от конкретните условия и възможностите за организирането ѝ.
7. Седмичният брой учебни часове за общообразователна подготовка се определя съгласно Закона за степента на образование, общообразователния минимум и учебния план, а за задължителната професионална подготовка съгласно Държавното образователно изискване за придобиване квалификация по професията.

Е) УЧЕБЕН ПЛАН ЗА РАМКОВА ПРОГРАМА – ВАРИАНТ А7

№	Учебни предмети Модули за професионална подготовка	Класове	Всичко учебни часове		
		VIII			
		Брой на учебните седмици			
		34			
		Седмичен брой на учебните часове			
1	2	3	4		
А.	Общообразователна подготовка	27	918		
	Всичко А	27	918		
Б.	Задължителна професионална подготовка, в т.ч.:				
1.	Теоретично обучение				
2.	Практическо обучение, в т.ч.:				
	• учебна практика				
	• производствена практика	2 седмици x 30 учебни часа	60		
	Всичко Б	8	332		
	Всичко А + Б	35	1250		
В.	Задължително избираема подготовка	-	-		
	Всичко А + Б + В	35	1250		
Г.	Свободно избираема подготовка	1	34		
	Всичко А + Б + В + Г	36	1284		

ЗАБЕЛЕЖКИ

1. Поради спецификата на организацията на дейността на възпитателното училище-интернат (ВУИ) и социално-педагогическия интернат (СПИ) учебната седмица е с продължителност 6 (шест) дни.

2. В учебния план по професията учебните часове за теоретично и за практическо обучение от задължителната професионална подготовка се разпределят за обща, отраслова и специфична подготовка за професията.
3. В учебния план по професията се посочват общият хорариум за конкретния модул и класът, в който се изучава.
4. Графикът за изучаване на отделните модули се разработва в началото на всяка учебна година, утвърждава се от директора на ВУИ или СПИ и е неразделна част от училищния учебен план. При изготвяне на графика са възможни два подхода за изучаване на модулите в рамките на определения седмичен брой часове за професионална подготовка:
 - последователно изучаване на модулите;
 - успоредно изучаване на два или повече модула.
5. В учебния план по професията за задължителната професионална подготовка броят на учебните часове за практическо обучение (учебна и производствена практика) е не по-малък от броя на учебните часове за теоретично обучение.
6. Производствената практика се провежда след приключване на учебните занятия по учебна програма и график, утвърдени от директора на ВУИ или СПИ в зависимост от конкретните условия и възможностите за организирането ѝ.
7. Седмичният брой учебни часове за общообразователна подготовка се определя съгласно Закона за степента на образование, общообразователния минимум и учебния план, а за задължителната професионална подготовка съгласно Държавното образователно изискване за придобиване квалификация по професията.

3.2.2. ЗА ОБУЧЕНИЕ НА ЛИЦА, НАВЪРШИЛИ 16 ГОДИНИ:

Учебният план се разработва от обучаващата институция или от заявителя на професионалното обучение в съответствие с:

- Закона за професионално образование и обучение;
- Държавни образователни изисквания за придобиване на квалификация по професии, утвърдени с наредби;
- Настоящата рамкова програма.

А) УЧЕБЕН ПЛАН ЗА РАМКОВА ПРОГРАМА -ВАРИАНТ А 4

№	учебни предмети (модули)	всичко учебни часове
1	2	3
А.	Задължителна професионална подготовка:	най-малко 240
	• теоретично обучение
	• практическо обучение
	Всичко А	най-малко 240
Б.	Избираема професионална подготовка	60
	Всичко А+Б	най-малко 300

ЗАБЕЛЕЖКА:

Броят на учебните часове за практическото обучение е не по-малък от броя на учебните часове за теоретично обучение.

4. СЪДЪРЖАНИЕ НА ОБУЧЕНИЕТО

Учебното съдържание по всеки учебен предмет (модул) за теоретичното и за практическото обучение се разработва по теми и часове в учебни програми.

4.1. ЗА УЧЕНИЦИ

Обучението в учебните часове по задължителна професионална подготовка се осъществява по учебни програми, утвърдени от министъра на образованието и науката.

Обучението в учебните часове по задължителноизбираема подготовка по професията се осъществява по учебни програми, разработени в обучаващата институция и утвърдени от началника на регионалния инспекторат по образование.

Обучението в учебните часове по свободноизбираема подготовка по професията се осъществява по учебни програми, разработени в обучаващата институция и утвърдени от директора ѝ.

4.2. ЗА ЛИЦА, НАВЪРШИЛИ 16 - ГОДИШНА ВЪЗРАСТ

Обучението в учебните часове се осъществява по учебни програми, разработени обучаващата институция или от заявителя на професионалното обучение.

5. ЗАВЪРШВАНЕ НА ПРОФЕСИОНАЛНОТО ОБУЧЕНИЕ

Професионалното обучение по рамкова програма А завършва с полагане на държавни изпити за придобиване на професионална квалификация по:

- теория на професията;
- практика на професията

Изпитът по теория на професията се провежда по национални изпитни програми, утвърдени от министъра на образованието и науката, а за училищата по изкуствата – от министъра на културата.

Организацията на изпитите се определя съгласно Държавното образователно изискване за системата за оценяване, а съдържанието им - съгласно Държавните образователни изисквания за придобиване на квалификация по професии.

6. УДОСТОВЕРЯВАНЕ НА ЗАВЪРШЕНО ПРОФЕСИОНАЛНО ОБУЧЕНИЕ

6.1. ЗА РАМКОВИ ПРОГРАМИ- ВАРИАНТИ А 1, А 2 и А 3

Завършеното професионално образование се удостоверява със:

- свидетелство за основно образование или документ за завършен клас от средното образование;
- свидетелство за професионална квалификация.

Съдържанието на документите, удостоверяващи завършено професионално образование е определено в чл. 43, чл. 49 и чл. 52 от Наредба № 4 от 16.04.2003 г. на Министерството на образованието и науката.

6.2. ЗА РАМКОВА ПРОГРАМА- ВАРИАНТ А 4

Завършеното професионално обучение се удостоверява със:

- свидетелство за професионална квалификация.

Съдържанието на документа, удостоверяващ завършено професионално обучение, е определено в чл.52 от Наредба № 4 от 16.04.2003 г. на Министерството на образованието и науката.

6.3. ЗА РАМКОВА ПРОГРАМА - ВАРИАНТ А 5

Завършеното професионално обучение се удостоверява със:

- свидетелство за професионална квалификация.

Съдържанието на документите, удостоверяващи завършено професионално образование, е определено в чл. 52 от Наредба № 4 от 16.04.2003 г. на Министерството на образованието и науката.

6.4. ПРАВО ЗА ИЗДАВАНЕ НА ДОКУМЕНТИ ЗА ПРОФЕСИОНАЛНА КВАЛИФИКАЦИЯ

Право за издаване на документи за професионална квалификация имат професионалните училища, професионалните гимназии, професионалните колежи, лицензираните центрове за професионално обучение, както и училищата по чл.9,ал.1, т.2 от Закона за професионално образование и обучение.